

Cservák Csaba¹

Az öröklési jogról, különös tekintettel annak alapjogvédelmi és alkotmányossági vonatkozásaira²

Absztrakt

Magyarország Alaptörvénye alapján mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. Örökölni végintézkedés alapján vagy törvény szerint lehetséges. Végrendelkezni közvégrendelettel vagy írásbeli magánvégrendelettel lehet, szóbeli végrendelkezésnek kivételesen helye. A több különálló lapból álló sajátkezűleg írt írásbeli magánvégrendelet akkor érvényes, ha minden lapját folyamatos sorszámozással látták el. Az oldalak számozása azt a célt szolgálja, hogy ne lehessen az örökhagyó akaratát megmásítani. Kötelesrész címén a kötelesrészre jogosultat annak harmada illeti meg, ami neki törvényes örökösként járna. A valódi alkotmányjogi panasz megoldást kínál öröklési jogi joghézagokra is. A „favor testamenti” az alakilag aggálytan végrendeletek tekintetében alkalmazható. Ez alapjogi szempontból problémás.

Kulcsszavak: öröklési jog, alapjogok, végrendelet, törvényes öröklés, kötelesrész, özvegyi jog, favor testamenti, alkotmányjogi panasz

Abstract

Pursuant to the Fundamental Law of Hungary, every individual is vested with the right to property and inheritance. Succession may occur either by testamentary disposition or by operation of law. Testamentary dispositions may be effected through a public will or a holographic private will, whereas oral wills are admissible only under exceptional circumstances. A holographic private will composed of multiple separate sheets is valid only if each page is consecutively numbered. Such pagination serves the critical function of safeguarding against any alteration or manipulation of the testator's intent. In the context of compulsory portion rights, the entitled heir is entitled to one-third of the statutory share to which they would otherwise be entitled as a lawful heir. The constitutional complaint (valódi alkotmányjogi panasz) offers a remedial avenue for addressing lacunae within inheritance law. The doctrine of *favor testamenti*, which favors the validity of form-deficient wills, is applicable in cases where formal defects exist. However, its application raises significant fundamental rights concerns.

Keywords: inheritance law, fundamental rights, wills, legal succession, forced heirship, widow's rights, favour testamenti, constitutional complaint

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, KRE ÁJK, Alkotmányjogi Tanszék.

² DOI: 10.59558/jesz.2025.2.2

I. Bevezetés

Magyarország Alaptörvényének XIII. cikk (1) bekezdése alapján mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez, valamint a készpénzzel történő fizetéshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.³ A régi Alkotmány 14. § szakasza ehhez képest önmagában annyit tartalmazott, hogy az Alkotmány biztosítja az öröklés jogát. Az új Alaptörvény tehát egységben kezeli a tulajdont és az öröklést, mégpedig nemzetközi példák alapján.⁴ Jóllehet az öröklés a tulajdon megszerzésének egyik módja.⁵

E sorok írójának korábbi első gondolata az volt, hogy inkább ahhoz van joga mindenkinek, hogy örökhagyó legyen, vagyis hogy vagyonáról halála esetére rendelkezzen. Ugyanis senkinek sincs alanyi joga ahhoz, hogy – akár egész élete folyamán – örököljön. (Bár ahhoz sincs, hogy mindenképpen konkrétan rendelkezzen tulajdonnal. Ugyanakkor a mai jogállam szemszögéből a történelem jogfosztó időszakaira visszatekintve azt mondhatjuk: akinek egyáltalán nincs tulajdona, az rabszolga.) Megkülönböztethetjük – némileg a választójoghoz hasonlóan – aktív és passzív öröklési jogot, elsősorban az örökhagyói, másodikon az örökös mivoltot értve. (Mármint hogy az illetőnek az örökhagyó halálával alanyi joga keletkezik a tulajdonszerzésre.) Így teljes az öröklési jog mint alkotmányos alapjog, amelynek konkrét tartalmát természetesen a polgári jogi szabályok határozzák meg,⁶ annak lehetnek akár civiljogi feltételei is.⁷ (Továbbá a polgári jog dogmatikája és a bírói gyakorlat. És mint ahogy a tág értelemben felfogott tulajdonhoz való alapjogból fakad több, hasonló tekintet alá eső dologi jellegű jog, az örökléshez való jogból sarjadnak a hagyományos polgári jogai. Az örökös joga nem kötelmi jogi jellegűnek tekinthető, hanem egyértelműen dologi jogi minősítésű.⁸) Az Alaptörvényben foglalt örökléshez való jog álláspontom szerint lényegében a jogképesség „egyik vetülete”,⁹ illetőleg az emberi méltóság manifesztációja, különösen az örökös mineműség tekintetében.¹⁰ Hangsúlyozzuk, hogy az örökléshez való jog emberi jog, nem pedig

³ Magyarország Alaptörvénye XIII. cikk (1) bekezdése. Megállapította: Magyarország Alaptörvényének tizenötödik módosítása 3. cikk. Hatályos: 2025. IV. 15-től. (Kérdéses annak értelmezése, hogy a „társadalmi felelősség” kötelezettsége az örökléshez való jogra is kiterjed-e.)

⁴ A bonni Alaptörvény szabályoz például ekként. Ld. Téglási András: A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme. Doktori értekezés, Szeged, SZTE-ÁJK, 2011, 60. o. A szerző hozzáteszi, hogy „az ember magántulajdonosi képességének absztrakciójaként jelent meg az ember jogképessége.”) Az olasz alkotmány 42. §-a, a cseh alapjogi karta 11. §-a és az észt alkotmány 32. 6. § (4) bekezdése is hasonló. Ld. Drinóczi Tímea: Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007, 185. o.

⁵ Lenkovics Barnabás: A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege, Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/3, 4. Ilyen alapon akár az „adásvételhez” vagy az „elbirtokláshoz” való jogot kiemelhetné az alaptörvény, jóllehet azok levezethetőek más alkotmányos jogokból. (Például a szerződési szabadságból.) Érdekes, hogy Azerbajdzsán Alkotmánya (az öröklés és a tulajdon mellett) a tulajdonosi részjogosítványokat is – igaz, nem a teljesség igényével – meghatározza. Ld. Hamza Gábor: A magánjog fejlődése és a magánjogi (polgári jogi és kereskedelmi jogi) kodifikáció újabb tendenciái és az állami szuverenitás Azerbajdzsánban. In Jogelméleti Szemle, 2019/1, 189. o.

⁶ A passzív öröklési jognak is lehetnek korlátai, ez nem alaptörvény-ellenes az Alkotmánybíróság szerint. A földforgalmi törvény azon szabályai, amelyek a termőföldszerzés végrendeleti öröklés címén való megszerzése elé is ugyanolyan korlátokat (feltételeket) állítanak, mint az életében az adásvétel útján való elidegenítés/szerzés elé, beleférnek az alkotmányosság követelményeibe. Ld. 3135/2021. (IV. 22.) AB határozat

⁷ Közkereseti és betéti társaság tekintetében az örökös társaságba való belépésének feltételeit szabályozhatják atipikus szerződésben (szindikátusi szerződésben), vagy ha az örökös nem kíván belépni, úgy az elszámolás körülményeit is magában foglalhatja a szerződés. A szindikátusi szerződés ekképp (atipikus jellegéhez igazodóan) kvázi „hagyatéki” funkcióval is rendelkezik. Ld. Dúl János: A társasági jog és az öröklési jog kapcsolódási pontjai osztrák jogi fragmentumokkal. PhD értekezés Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, 2018. 70. o., ill. Papp Tekla (szerk.): Atipikus szerződések. Opten Kft., Budapest, 2015, 228. o.

⁸ Szalma József: Az osztrák öröklési jogról és hatásairól I. In Magyar Jog, 2022/7-8., 417. o.

⁹ A méhmagzatot a vagyoni jogképesség (így az öröklés is) az élve születés feltételével illeti meg. Nochta Tibor: A velünk élő polgári jog. In JURA, 2015/2., 292-294. o.

¹⁰ Ennek némileg ellentmond a 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, amely szerint a tulajdonszerzés joga nem alapjog,

pusztán állampolgári jog.¹¹

Mik az összefüggések egy adott ország alkotmánya és az öröklésre vonatkozó szabályok (polgári törvénykönyv) között?¹² Az elsőre nem evidensnek tűnő kapcsolat ellenére számos „ereszték” mutatható ki. Amennyiben az Alaptörvénynek kell biztosítania a jogrendszer ellentmondásmentességét, úgy ezen kitétel az öröklési jogra is irányadó.¹³

II. A szabályozás fő csapásirányai

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény a következőket deklarálja. Örökölni végintézkedés alapján vagy törvény szerint lehet. Ha az örökhagyó után végintézkedés maradt, az öröklés rendjét ez határozza meg.¹⁴ A hatályos Ptk. a 2013. évi V. törvény mondhatni egyértelműen a végrendelezési öröklést rendeli elsődlegesnek, ugyanis a törvény szelleme és betűje szerint az örökhagyónak feladata és felelőssége az, hogy halála utáni civiljogi viszonyairól gondoskodjon. Ekként úgy kommentálhatjuk, hogy a törvényes öröklés szubszidiárius (kiegészítő) jellegű.¹⁵

Az örökhagyó a halála esetére vagyonáról vagy annak egy részéről végintézkedéssel szabadon rendelkezhet. Végrendelezni személyesen lehet. Az okirat végrendeleti jellegének megállapításához az szükséges, hogy az örökhagyó *halála esetére szóló vagyoni rendelkezést* tartalmazzon, és külsőleg az örökhagyótól származónak mutatkozzék.

Végrendelezni *közvégrendelettel* vagy *írásbeli magánvégrendelettel* lehet; szóbeli végrendelezésnek az e törvényben meghatározott esetben van helye.¹⁶ *Közvégrendeletet közjegyző előtt* lehet tenni. A közvégrendelet alaki érvényességére a közjegyzői okiratok érvényességére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.¹⁷ Nem lehet érvényesen közvégrendeletet tenni olyan személy előtt, aki a végrendelezőnek, a végrendelező házastársának, élettársának hozzátartozója, gyámja vagy gondnoka. Érvénytelen az a juttatás, amely a közvégrendelet tételében közreműködő személy, valamint ennek hozzátartozója, gyámoltja vagy gondnokoltja javára szól.

A korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében vagyoni jognyilatkozatai tekintetében részlegesen korlátozott nagykorú érvényesen *kizárólag közvégrendeletet* tehet. A végrendelet érvényességéhez a törvényes képviselő hozzájárulása és a gyámhatóság jóváhagyása nem szükséges. Aki vak, írástudatlan vagy olvasásra vagy nevének

nem érinti a jogképesség alapját sem. Ennek tükrében viszont, főképp az örökléshez való jog álláspontom szerint kvázi kiüresedik, tartalmatlanná válik; a fent említettek szerint ugyanis semmi garancia nincs arra, hogy valaki ténylegesen örökölhessen élete során. (Ennek hiányában viszont az öröklés elvi lehetősége csak képesség – vagyis kvázi jogképesség.) Fontos elhatárolni az (öröklési jogi) jogképességtől a szerzőképességet, ami – a fentebb említettek szerint – azt jelenti, hogy az adott személy konkrét esetben megszerezheti-e az adott dolgot.

¹¹ Minden embert megillető jog, nem csak az állampolgárokat. Az örökös és örökhagyói mivolt nincs tekintettel tehát az állampolgárságra. Ez nem evidencia, nem volt ez így a mai civiljog alapját képező római jogban sem. Rómaiak peregrinusokra és peregrinusok rómaiakra nem hagyhattak semmit haláluk esetén. Ld. Jakab Éva: *Iustitia mérlege – Polgárok és peregrinusok a helytartó bírói fóruma előtt*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2020, 61.

¹² Természetesen ma már az Alaptörvény 28. cikke közvetlen ereszték: a rendes bíróságoknak a jogszabályokat (így a Ptk-t) többek között az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezniük.

¹³ A közelmúlt gyakorlatából csak egy (de annál fontosabb) példa, hogy IV/24/2017 határozatában megállapította, hogy mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség áll fenn, amennyiben a végrendeleti örökös nem kap semmilyen kompenzációt megváltást az államtól, ha a neki szánt földet azért nem szerzi meg, mert a hatóság a tulajdonszerzés jóváhagyását megtagadta.

¹⁴ Ptk. 7:3. §.

¹⁵ Ld. Boóc Ádám: *Időszerű problémák öröklési jogunkban, kitekintéssel az európai öröklési rendelet egyes kérdéseire*. In Bodzási Balázs (szerk.): *Jogászegyleti értekezések*. In MJE, Budapest, 2024, 84., ill. Boóc Ádám: *Öröklési jogunk néhány aktuális kérdése*. In *Közjegyzők Közlönye*, 2024/2., 53. o.

¹⁶ Ptk. 7:10. § [Végintézkedési szabadság]

¹⁷ Vö. Osztoivits András: *A hagyatéki eljárás új szabályairól*. In *Ügyvédek Lapja* 2010/5., 24-28. o.

aláírására képtelen állapotban van, írásban érvényesen *kizárólag közvégrendeletet* tehet.

Írásbeli magánvégrendeletet *olyan nyelven* lehet érvényesen tenni, amelyet a végrendelező *ért*, és amelyen sajátkezűleg írt végrendelet esetén írni, más által írt végrendelet esetén olvasni tud.¹⁸ Tehát az írásban valamilyen sérülés miatt akadályozott személy megkérhet mást is, hogy helyette akár kézzel leírja végrendeletét, de legalább olvasnia tudnia kell az érintett nyelven.

Az írásbeli magánvégrendeletet a végrendelező akár maga írhatja, *akár mással írathatja*. A gépirás akkor sem számít saját írásnak, ha magától a végrendelezőtől származik. Gyorsírással vagy a közönséges írástól eltérő egyéb jel- vagy számjegyírással készült magánvégrendelet érvénytelen.¹⁹

Az írásbeli magánvégrendelet alaki szempontból érvényes, ha *készítésének ideje* az okiratból kitűnik, továbbá ha a végrendelező azt

a) sajátkezűleg írt végrendelet esetén elejétől végéig maga írja és aláírja;

b) más által írt végrendelet esetén *két tanú együttes* jelenlétében aláírja, vagy ha azt már aláírta, az aláírást két tanú előtt, azok együttes jelenlétében a magáénak ismeri el, és a végrendeletet mindkét esetben a tanúk is – e minőségük feltüntetésével – aláírják²⁰; vagy

c) a sajátkezűleg írt vagy más által írt végrendeletet aláírja, és akár nyílt, akár zárt iratként a közjegyzőnél – végrendeletként feltüntetve – személyesen letétbe helyezi.

A több különálló lapból álló sajátkezűleg írt írásbeli magánvégrendelet akkor érvényes, ha minden lapját folyamatos sorszámozással látták el.

*A több különálló lapból álló más által írt írásbeli magánvégrendelet akkor érvényes, ha minden lapját folyamatos sorszámozással látták el, továbbá ha minden lapját a végrendelező és mindkét tanú aláírta.*²¹ (E norma hasonló tartalmú a korábbival, az új szöveg némileg jobban hangsúlyozza, hogy minden lapot el kell látni az aláírásokkal is.)²²

III. A korábbi törvényből eredő anomáliák

Rendkívüli problémára mutatott rá a régi Ptk. idején egy jogeset. Egy idős férfinak két leánya volt. Az egyikük odaadóan ápolta és szeretetteljes gondoskodással kísérte, míg a másik nem tanúsított semmiféle törődést iránta. Az örökhagyó végül saját kezűleg írt végrendeletében

¹⁸ Ptk. 7:15. § [Írásbeli magánvégrendelet]

¹⁹ Ptk. 7:16. § [Sajátkezűleg és más által írt végrendelet]

²⁰ A választási jog konklúziójával azonos módon meg kell állapítanunk, hogy „olvasható aláírás” nincs, mert az aláírás a szubjektum olyan megnyilvánulása, amely az emberi méltóság jegyében nem behatárolható. Azonban az olvashatatlan aláírás mellett akkor szerepelni kell az olvasható névnek. Viszont ki kell emelnünk, hogy „a tanú személyét illetően magán az okiraton kívül más bizonyíték nem hozható fel, azaz ebben a körben bizonyításnak nincs helye.” Ld. Orosz Árpád: Még egyszer a tanú aláírásáról, ezúttal az öröklési szerződések körében, In Közjegyzők Közlönye, 2014/3., 35-40. o.

²¹ Ptk. 7:17. § [Az írásbeli magánvégrendelet alaki érvényességi feltételei]

²² A régi Ptk., vagyis az 1959. évi IV. törvény 629. § (1) bekezdése értelmében az írásbeli magánvégrendelet érvényes, ha annak végrendeleti minősége, keltének helye és ideje magából az okiratból kitűnik, továbbá ha a végrendelező azt

a) elejétől végig maga írja és aláírja; vagy

b) két tanú együttes jelenlétében aláírja, vagy ha azt már aláírta, az aláírást két tanú előtt a magáénak ismeri el, és a végrendeletet mindkét esetben a tanúk is – e minőségük feltüntetésével – aláírják; vagy

c) aláírja, és akár nyílt, akár zárt iratként a közjegyzőnél – végrendeletként feltüntetve – személyesen letétbe helyezi.

A több különálló lapból álló írásbeli magánvégrendelet csak akkor érvényes, ha minden lapját ellátták folyamatos sorszámozással, továbbá a végrendelező és – ha a végrendelet érvényességéhez tanúk alkalmazása szükséges – mindkét tanú aláírásával.

Ptk.630. § Az írásbeli magánvégrendelet érvényességének nem feltétele, hogy a tanú a végrendelet tartalmát ismerje, vagy tudjon arról, hogy végrendelet tételénél működött közre.

annak a gyermekének juttatta vagyonát – amely egy újpesti panellakásból állt –, aki hosszú éveken át gondoskodott róla. A korábbi Polgári Törvénykönyv értelmében azonban a végrendelet érvényességéhez szükséges volt, hogy abból egyértelműen kiderüljön a végrendelet ideje és helye. Jelen esetben a dokumentum tartalmazta ugyan a keltezést, de a hely megjelölése – például „Budapest”, vagy akár a gyakorlatban elegendőnek tekintett „Bp.” rövidítés – nem szerepelt a dátumnál.²³

Bár a végrendeletben az örökgyógyó lakcíme feltüntetésre került, továbbá közismert tény volt, hogy életének utolsó éveiben el sem hagyta lakóhelyét, a bíróság a hatályos jogszabályokat szigorúan értelmezve megállapította, hogy a végrendelet helyének a dátum mellett kell feltüntetésre kerülnie. E formai hiányosság következtében a végrendelet érvénytelené vált. Az a leány, aki az örökgyógyóról szeretettel gondoskodott, a hosszadalmas – mintegy nyolc évig tartó – per során az ingatlan teljes egészében használta, abban a hitben, hogy az kizárólag az ő tulajdonát képezi. A bíróság azonban az ítéletben kötelezte őt az ingatlan másik felére eső többlethasználati díj megfizetésére. Ennek összege végül meghaladta az ingatlan 50%-os értékét, vagyis a gondoskodó lány az érdektelenséget tanúsító testvérével szemben adóssá vált.

Ez az erkölcsi szempontból vitatható döntés alkotmányjogi panasz tárgyát képezte. Azonban az akkor hatályos ún. „csonka” alkotmányjogi panasz szabályozás alapján a testület kizárólag azt vizsgálhatta volna, hogy maga a releváns jogszabály alkotmányellenes-e. De miért lenne önmagában alaptörvény-ellenes az a rendelkezés, amely előírja, hogy a végrendeletnek tartalmaznia kell a végrendelet idejét? Ennek a követelménynek jogbiztonságot garantáló funkciója van, így az írott norma önmagában nem tekinthető kifogásolhatónak. A bíróság ítélete sem jogsértő, hiszen az – bár rendkívül szigorúan – de a hatályos jogszabály szövegét alkalmazta. (Éppen az ehhez hasonló problémás esetek következtében módosította az új Polgári Törvénykönyv a szabályozást oly módon, hogy immár csupán a végrendelet idejének feltüntetését írja elő, hiszen kizárólag ennek van jelentősége több végrendelet esetén az érvényesség szempontjából.)²⁴ Valószínűleg a „valódi” alkotmányjogi panasz megoldhatná napjainkban ezen kérdést, de a szigorú befogadási gyakorlat miatt persze sok múlna annak teljesen szakszerű megfogalmazásán.²⁵

Az új jogszabály megoldhatja a gyakorlatban a fönntüntetett problémákat, ugyanis a végrendelet idejének is lehet kivételes esetben jelentősége: méghozzá akkor, ha nemzetközi magánjogi elem,²⁶ illetve esetleg előkérdés²⁷ vetődik fel az öröklés tekintetében. Az eset összes körülményeiből azonban a végrendelet ideje általában levezethető.²⁸ Továbbá, noha nem kötelező feltüntetni a helyszínt, továbbra sem tilos. (Tehát amely jogviszony esetében releváns, ott a gyakorlat szerint még rendszerint fel is tüntetik.)²⁹

²³ Lajos Edina: Az alkotmányjogi panasz morális vonatkozásairól. In KRE-DIt, 2024/1., 139-149. o.

²⁴ Uo.

²⁵ Vö. Farkas György Tamás: Az alkotmányjogi panasz befogadhatósága, különös tekintettel az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésre. In KRE-DIt, 2020/2., 1-35. o.

²⁶ Kecskés László: Öröklési és családjogi kérdések a magyar nemzetközi magánjogban. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2002, ill. Nagy Csongor István: Az EU nemzetközi magánjogának család- és öröklési jogi szabályai a magyar bíróságok gyakorlatában. In Családi Jog, 2022/3., 37. és 42. o.

²⁷ Ezen esetben egy újabb eldöntésre váró nemzetközi magánjogi anyagi jogi kérdés (például a házasság érvényességének kérdése) merül fel, amelynek eldöntése nélkül nem ítéltető meg az adott kollíziós tényállás. Ld. Burián László – Kecskés László – Vörös Imre: Magyar Nemzetközi Kollíziós Magánjog. Logod Bt., Budapest, 1999, 121. o.

²⁸ Tegyük hozzá, hogy az öröklési jog szabályainak közelítése még az Európai Uniónál is szélesebb körű, ez a tendencia fokozódik az EFTE tagállamokkal aláírt Luganói Egyezmény óta. Ld. Juhász Imre: A joghatósági közösségi szabályozásának további egységesítése – a 664/2009/EK rendelet margójára. In Európai Jog, 2009/6., 32-33. o. Ki kell emelnünk, hogy megszületett az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete az öröklés „nemzetközi magánjogának” egységesítéséről.

²⁹ Számos állam nemzetközi magánjogi szabályai szerint a végrendelet idejének lehet azért relevanciája. A

Az „élő jog” alapján az igen textualista bírói gyakorlat a korábban hatályos szöveggel (azaz a „minden lapon” toldattal) érvénytelenné nyilvánított olyan végrendeleteket, öröklési szerződéseket, melyek tekintetében az örökhagyói akarat kétséget kizáróan bizonyítható, az aláírások eredetiek, sőt, a teljesítés is megtörtént.³⁰ Pusztán azért, mert az első lapon nem szerepelt lapszám. Számos könyv, tanulmány nem tartalmazza az első oldal számozását. Éppen azért, mert első oldalról van szó. Az első oldal tartalmazza a címet. Esetünkben: azt a jelölést, hogy végrendelet az irat rendeltetése. Még ha az okirat rendelkezései számozva is vannak, és így a szöveg kontinuitása még egyértelműbb, a megszorító bírói gyakorlat érvénytelenné ítélt végrendeleteket, mert az első oldal tetején – ahol a másodiktól fogva a sorszám található – nem szám szerepel, hanem ami a szöveg nyitánya: öröklési szerződés. (A következő oldalak folyamatos sorszámozása hiánytalanul szerepel!) A cím értelemszerűen az első oldalt jelöli. Az érvénytelenség oka pusztán a tételes törvényszövegben található szerencsétlen megfogalmazás: „Minden lapon”. Így a törvényszöveg az élő jog alapján alkotmányellenességet okoz.

Egy számítástechnikai probléma is hozzájárult, hogy kvázi utólagos joghézag keletkezett. Egy szövegszerkesztő program ugyanis automatikusan leghagyja az oldalszámot kizárólag az első lapról! (Az iratot gondosan átolvasó személynek sem tűnik fel egy több lapból álló anyag esetében, hogy nincs szám, csak az első lapon.) Ezért technikai okokból, és a bírói gyakorlat mereven szöveghez kötött értelmezési gyakorlata miatt teljesen szabályosan elkészített, a törvényi kitételeknek teljességgel megfelelő, sőt, már teljesített öröklési szerződések válnak érvénytelenné; egy joghézag okából. A szerződéses örökösök nem juthatnak jogos tulajdonukhoz, és életviszonyaikat hiába alakították a célnak alárendelten évekig, várományuk nem teljesül.

*Megjegyzendő: az alkotmányos alapjogok fényében történő, talán kissé kiterjesztő polgári bírói jogértelmezés a címet az első oldal megjelölésére szolgáló jelzésnek értékelné, és elfogadná a szerződést!*³¹

Viszont a gyakorlatban sérült a szerződéses örökösök és az örökhagyó öröklési alkotmányos alapjoga, valamint – tekintettel arra, hogy a halál tényével az öröklés ipso iure bekövetkezik és tulajdonjog keletkezik – tulajdonhoz való alkotmányos alapjoga, valamint emberi méltósága. Az örökhagyó emberi méltóságát az sérti, hogy olyan örököl – az ő egyértelmű akarata ellenére – akit nem akart volna, és nem az általa kijelölt személyek.

A jog bürokratikus előírásai nem, „úri huncutságok”, hanem éppen a fontos tartalmi, érdemi kérdések biztosításának, igazolásának zálogai. Alapvető jogokat szükségtelenül, bürokratikus öncélból korlátozni idegen a jogállamiság szellemétől.³² A végrendelet alaki

magánautonómia (így a jogválasztás) az öröklési jogban jóval kevésbé alátámasztható, mint a sok különbséget tartalmazó öröklési jogban. Egy ügyben a magyar bíróságnak egy felfüggesztő feltételt tartalmazó végrendelet érvényessége tekintetében kellett döntenie: a férj végrendelete szerint vagyonát a felesége örökölje, feltéve, hogy 28 nappal túléli őt. Jóllehet a végintézkedés megtételére Angliában került sor, ahol az örökhagyó évtizedeken keresztül élt, a magyar jog volt alkalmazandó, mert az számított az örökhagyó személyes jogának. A magyar jog szerint az előbbi felfüggesztő feltétel jogellenesnek minősül, így a végrendelet érvénytelen. A felek korlátozott jogválasztása akár elejét vehette volna a fenti problémáknak. Nagy Csongor István: A magánautonómia jogpolitikai indokai a nemzetközi család-és öröklési jogban. In Szabó Sarolta (szerk.): Bonas iuris margaritas quaerens, Pázmány Press, Budapest, 2015, 274. o.

³⁰ Ld. Cservák Csaba: Az ombudsmantól az alkotmánybíróságig – az alapvető jogok védelmének rendszere, Licium-Art, Debrecen, 2013, 132-134. o.

³¹ A jogértelmezés módszereiről ld. Tóth J. Zoltán: Jogértelmezési módszerek a bírói gyakorlatban. In Jogelméleti Szemle, 2009/4., Tóth J. Zoltán: A jogértelmezéshez használt módszerek a mai magyar felsőbb bírósági gyakorlatban, In Magyar Jog, 2012/4., 193-208. o., ill. Lajos Edina: Jogértelmezés és erkölcs. In KRE-DIt, 2022/2., 1-5. o.

³² Bár tegyük hozzá, az angol, német és francia jogállamfelfogás különbözik, de napjainkra a különbségek, különösen az első kettő között, elmosódnak. Ld. Küpper, Herbert: A jogállam követelményei az Európai Unióban és Magyarország Alaptörvénye. In JURA, 2011/2., 93-107. o. A francia jogállami hagyományoktól viszont a túlzottan merev, betű szerinti értelmezés nem idegen. A francia jogállami felfogásról ld. Bódi Stefánia: A jogállameszme francia felfogása. In Jogelméleti szemle, 2024/4., különösen 14. o.

kellékei mintegy azért korlátozzák az örökléshez való alkotmányos alapjogot, és ezzel összefüggésben egyéb szabadságjogokat, mert a valós örökhagyói akaratot, és azáltal a törvényességet biztosítják.

Az oldalak számozása azt a célt szolgálja, hogy ne lehessen az örökhagyó akaratát megmásítani. Például egy öröklési szerződésnél a kötelezett (örökös) számára előnyös kitételeket meghagyni (az aláírásokkal, dátumokkal stb.), és a hátrányos kötelezettségeket kicsempészni. Tehát mi a cél? Az, hogy az oldalak egymáshoz viszonyított sorrendisége megállapítható kell, hogy maradjon. (Mivel – ingatlanra vonatkozó öröklési szerződés esetén – minden oldal alján megtalálhatóak a szükséges aláírások, így eleve nem lehet hamis oldalakat becsempészni. Ad absurdum fogalmilag az vetődhet fel, hogy többféle szerződést írnak alá a felek, és valaki – csalás bűncselekményi szándékával – összekeveri a különböző szerződések lapjait. De az első oldalon a cím szerepeltetése ugyanúgy kivédi ezt, mintha rajta lapszám szerepelne.)

Ekképp pusztán azért érvénytelenné nyilvánítani egy öröklési szerződést, mert az első oldalon a cím mellett nem szerepel az, hogy első oldal: alkotmányellenes. Ugyanis diszfunkcionális adminisztratív korlátozás, szükségtelen és aránytalan megsértése az örökléshez, tulajdonhoz való alapjogoknak. Nem csupán elvi kérdés, hanem kifejezett konkrét esetekben vezetett ahhoz, hogy teljesen megdöbbentő módon ne jussanak jogos örökségükhöz törvénytisztelő állampolgárok.

Bizonytalan, hogy a törvény szerint hogyan kell jelölni az oldalakat? A lap alján? A tetején? Netalántán a közepén, a margó szélén? És milyen módon? Arab számmal? Római számmal is jó? A számokat betűvel kiírva? Még idegen nyelven is? (A végrendelet szövegének nyelve nem lehet az örökhagyó számára ismeretlen, de a számozásra is igaz ez?) Ezeknél semmivel nem kevésbé egyértelmű, hogy az első oldalon a cím szerepel.

A „favor testamenti” elve az öröklési jog központi eleme, értelmezési háttere. (Erről majd lásd alább!) Az örökhagyó feltételezhető akaratára alapozás esetünkben kiüresedik, mert gyakorlatilag ellenőrizhetetlen az akaratnak megfelelő magatartás teljesülése. Ezáltal – mert az öröklési jog szabályai nem felelnek meg az öröklési jog vezérelvének – a jogállamiság és jobbiztonság elve is csorbát szenved, nem beszélve az örökléshez, tulajdonhoz és emberi méltósághoz való jogról.

Számos ehhez hasonló jogesetben tévedtek az áldozatok a jogérvényesítés „senki földjére”. Sem a rugalmatlan, textualista bíróságok, sem az egyedi ügyektől – az akkor hatályos törvény értelmében – őrizkedő Alkotmánybíróság nem védhette meg alapjogaikat.

Miért jelent tehát komoly mértékű előrelépést a valódi alkotmányjogi panasz bevezetése? Mert a bírói döntés alapjogi felülbírálatának lehetősége kellően hatékony védelmet tud nyújtani a joghézagok áldozatainak. Ahogy a fenti példából is láthatjuk egy nem kellően átgondolt jogszabály túlzottan merev, szöveghez tapadó alkalmazása akár rendkívül súlyos alapjogsértést eredményezhet, úgy, hogy sem a jogszabály nem alkotmányellenes, sem a jogalkalmazás nem minősíthető törvénysértőnek. (Tehát a jogalkotás és jogalkalmazás két fázisának egyike sem minősíthető jogilag „hibásnak”, de együttes hatásuk összességében igen.)

Fontos kiemelni még, hogy az Abtv. helyes értelmezése szerint az alkotmányjogi panasz fajtái között van átjárhatóság.³³ Kérdéses, hogy az alkotmányjogi panasz intézményének kiterjesztése – a befogadási gyakorlat miatt – mennyire jelent majd megoldást az öröklési jogot érintő joghézagok tekintetében.³⁴

³³ 3/2013. (II. 14.) AB határozat.

³⁴ Rendkívül nehéz elhatárolni a gyakorlatban az alapjogsértéstől a „csak” jogsértést. E sorok írója úgy szokott fogalmazni, hogy a jogalkalmazás a jogesetet nézi, az alapjogvédelem pedig az embert. Vagyis – adott aspektusból – az illető személyre nézvést alkalmazott normák együtthatását. Célszerű megkülönböztetnünk az „egyéb jogorvoslati úttól” az egyéb „jogérvényesítési út” fogalmát. Ez utóbbin az esettel kapcsolatos, a jogsérelem orvoslására szolgáló, de eltérő alapon, akár más szervnél indítható eljárásokat értem. Ahol ez a lehetősége sem áll

IV. A tanúk és közreműködők

Írásbeli magánvégrendelet *tanúja nem lehet* olyan személy, aki

- a) a végrendelettel személynemességének tanúsítására nem képes³⁵;
- b) kiskorú, cselekvőképtelen nagykorú vagy cselekvőképességében részlegesen úgy korlátozott, hogy az kizárja tanúkénti közreműködését;
- c) írástudatlan.

Az írásbeli magánvégrendelet érvényességének nem feltétele, hogy a tanú a végrendelet tartalmát ismerje, vagy tudjon arról, hogy végrendelet tételénél működött közre. (Utóbbi fordulatot aggályosnak tartom; legalább azt célszerű lenne megkövetelni, hogy a tanú tudjon arról, hogy előtte az örökhatyó végakarátának kinyilatkoztatása zajlik.)

Az írásbeli magánvégrendelet tanúja, a *végrendeletkezésnél közreműködő* személy vagy ezek hozzátartozója javára szóló juttatás érvénytelen, kivéve, ha a végrendeletnek ezt a részét az örökhatyó sajátkezűleg írta és aláírta. A tanú vagy a hozzátartozója részére szóló juttatás akkor sem érvénytelen, ha a végrendelet megalkotásában az érintett tanún kívül még két tanú vett részt.

Közreműködőnek minősül a végrendelet megfogalmazója, szerkesztője, leírója és minden olyan személy, akinek tevékenysége a végrendelet tartalmának *érdemi befolyásolására* nyújt lehetőséget.³⁶ (Közreműködőnek tarthatjuk azt a személyt is, aki a végrendeletet az örökhatyó diktálására alapján kézzel írja. A tevékenység „érdemi befolyásolására való lehetőség” viszont álláspontom szerintem kisség megfoghatatlan és nehezen bizonyítható.) *Ehelyütt kell kiemelniünk, hogy az ügyvéd által ellenjegyzett végrendelet tekintetében is elvárás a két tanú megléte!*

Szóbeli végrendeletet az tehet, aki *életét fenyegető olyan rendkívüli helyzetben van*, amely írásbeli végrendelet tételét nem teszi lehetővé.³⁷ A szóbeli végrendelet akkor érvényes, ha a végrendelettel két tanú együttes jelenlétében a *tanúk által értett nyelven* végakarátát egész terjedelmében szóban – vagy jelnyelvet használó végrendelettel esetén jelnyelven – előadja, és egyidejűleg kijelenti, hogy szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete.³⁸

fenn az érintettnek, azon ügyben fokozottan felmerül az alkotmányjogi panasz létjoga, mert máskülönben „légüres tér” keletkezne az adott személy alapjogai tekintetében. Érdekes az előbbiekkal összevetve például a 3320/2014. (XI. 28.) AB végzést. Ezen ügyben a közjegyző az öröklési igényt érvényesítő indítványozót polgári peres eljárásra utasította. Az érintett fél hivatkozott arra, hogy 2014. március 15-től hatályos, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) az addigi parentéláris öröklés rendjét azzal a változtatással tartja fenn, hogy az oldalági törvényes öröklést a dédszülői leszármazókra is kiterjeszti, így az új törvény szerint már lehetősége lenne az öröklésre. (Ha a „láthatatlan Alkotmány” aktivizmusából indulunk ki, az ügy pozitív elbírálása – ellenérdekű fél hiányában – attól függ, hogy mikori jogszabályt alkalmazunk. Amennyiben kiemeljük, hogy az alapjogokat legszűkebb felfogásban is az államot távol tartó biztosítéknak tekintjük, és például a büntetőjogban is az érintettre nézve kedvezőbb elbírálást biztosító jogszabályt kell alkalmaznunk, akkor már nem állunk távol egy hasonló ügyet igenlőleg elbíráló felfogástól...Hozzá kell tennünk azonban, hogy a közjegyzői eljárásról kívül polgári peres út is nyitva állt még később az érintett félnek.)

³⁵ A gyakorlat szerint nem szükséges, hogy a tanú előzőleg ismerje az örökhatyót. Elegendő, hogy annak személynemességéről a végrendeletkezés előtt kétséget kizáróan meggyőződhetett. (Ezt a PK 86. sz. állásfoglalása is megerősítette.) Ld. Sóth Lászlóné: A végintézkedések, HVG-Orac, Budapest, 2001, 88.

³⁶ Ptk. 7:18–7:19. §

³⁷ Ptk. 7:20. § [A szóbeli végrendelet kivételssége] Ajánlatos a szóbeli végrendelettelzés megtörténte után közjegyző előtt nyilatkozatot tenni a későbbi bizonyítási problémák elkerülése végett.

³⁸ Ptk. 7:21. § [A szóbeli végrendelet érvényességi feltételei] Szóbeli végrendelet esetén annak megtörténtét, a végrendelet elhangzását annak kell bizonyítania, aki a végrendelet alapján öröklőni akar. A tanúnak tudatában kell lenniük, hogy végrendelettelzés történt előttük. (A tanúk neve előtt ezért kell szerepelnie a gyakorlat szerint legalább a „tanú” szónak.) Ld. BH 2022. 260.

V. Kötelesrész és kizárás

Az örökgyó azt, aki törvényes örököse vagy azzá válhat, más személynek örökössé nevezésével vagy végrendeletben tett kifejezett nyilatkozattal *kizárhatja* a törvényes öröklésből. (Ezt a közbeszéd igen helytelenül gyakran keveri az alább elemzett kitagadás kérdésével!) A kizárást *nem kell indokolni*. Mindenki szabadsága addig terjed, amíg más szabadságát nem sérti. A hatályos szabályozás a két szabadság közötti egyensúly megteremtője. A végrendelezői szabadság korlátja a kötelesrész, ugyanakkor – az örökös védelme mellett – teret nyit az örökgyó rendelkezési jogának. Vagyis a kötelesrész teljes elvonásához (a kitagadáshoz) nagyon komolyan meghatározott indokra van szükség.³⁹ *A kötelesrészt meghaladó törvényes örökrészből a kötelesrésztre jogosult kizárható.*⁴⁰

Ha a nevezett örökösök részesedése a hagyatékot nem meríti ki, a fennmaradó rész tekintetében törvényes öröklésnek van helye, ha e törvény eltérően nem rendelkezik, vagy a végrendeletből más nem következik.⁴¹

Kötelesrész illeti meg az örökgyó leszármazóját, házastársát és szülőjét, ha az öröklés megnyílásakor az örökgyó törvényes örököse vagy végintézkedés hiányában az lenne. A kötelesrész iránti igény öt év alatt elévül. Nem jár kötelesrész annak, akit az örökgyó végintézkedésében érvényesen kitagadott. A kitagadás akkor érvényes, ha a végintézkedés annak okát kifejezetten megjelöli.

A kitagadás szabályait az új Ptk. a régi szabályokhoz képest részletesebben rendezi.

Kitagadásnak van helye, ha a kötelesrésztre jogosult

- a) az örökgyó után öröklésre érdemtelen lenne;
- b) az örökgyó sérelmére bűncselekményt követett el;
- c) az örökgyó egyenesági rokonának, házastársának vagy élettársának életére tört vagy sérelmükre egyéb súlyos bűncselekményt követett el;
- d) az örökgyó irányában fennálló törvényes tartási kötelezettségét súlyosan megsértette;
- e) erkölcstelen életmódot folytat⁴²;
- f) – akit végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték – a büntetését még nem töltötte ki;
- g) a tőle elvárható segítséget nem nyújtotta, amikor az örökgyónak szüksége lett volna rá.

A nagykorú leszármazót az örökgyó a vele szemben tanúsított durva hálátlanság miatt is kitagadhatja.

A szülot az örökgyó a sérelmére elkövetett olyan magatartás miatt is kitagadhatja, amely a szüloi felügyeleti jog megszüntetésére ad alapot.⁴³

A kitagadás intézményének kiterjesztése az emberi méltósághoz való jog és az abból levezetett önrendelkezési jog garanciája. (Ennek hiányában ugyanis az a sérelem, vagy akként is fogalmazhatunk, megaláztatás is érhetné az örökgyót, hogy olyan személynek „kell”

³⁹ Tegyük hozzá, hogy a Ptk. 7:81. § paragrafusa alapján nem tartozik a kötelesrész alapjához

a) az örökgyó által a halálát megelőző tíz évnél régebben bárkinek juttatott ingyenes adomány értéke;
 b) az olyan ingyenes adomány értéke, amelyet az örökgyó a kötelesrésztre jogosultságot létrehozó kapcsolat keletkezését megelőzően juttatott;
 c) a szokásos mértéket meg nem haladó ingyenes adomány értéke;
 d) a házastárs vagy az élettárs, továbbá a leszármazó részére nyújtott tartás értéke;
 e) az arra rászoruló más személynek ingyenesen nyújtott tartás értéke a létfenntartáshoz szükséges mértékben. Azt az ingyenes adományt, amelynek betudását az örökgyó elengedte, nem lehet a jogosult saját kötelesrészének alapjához hozzászámítani.

⁴⁰ Ptk. 7:29. § [Kizárás az öröklésből]

⁴¹ Ptk. 7:30. § [A végrendelettel ki nem merített hagyaték]

⁴² Az erkölcs jogi vonatkozásairól ld. Miskolczi-Bodnár Péter: Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata. In Polgári Szemle, 2015/4-6., 27-33. o., Lajos Edina jog és erkölcs összefüggésének alapjai. In KRE-DÍt, 2023/1., 1-6. o., ill. Pokol Béla: Jegyzetek az erkölcs és a morál szerepéről a modern társadalmakban. In Jogelméleti szemle, 2005/3., 1-13. o.

⁴³ Ptk. 7:75–7:80. §

örökölnie, akit ő kifejezetten ellenez, akár szégyent hozott rá vagy ártott neki.) A szakirodalom ismeri a „nemlétező kitagadás” fogalmát is.⁴⁴

Kötelesrész címén a kötelesrésze jogosultat annak *harmada illeti* meg, ami neki – a kötelesrész alapja szerint számítva – mint törvényes örökösnek jutna.⁴⁵ Ha a házastársat mint törvényes örököszt haszonélvezeti jog is megilleti, kötelesrésze e tekintetben a haszonélvezeti jognak olyan korlátozott mértéke, amely szükségleteit biztosítja, figyelembe véve az általa örökölt vagyontárgyakat.⁴⁶ A törvényes örökségként haszonélvezeti jogot öröklő házastárs a kötelesrészét igényelheti úgy is, mintha haszonélvezeti jogát megváltották volna.⁴⁷

A kötelesrész tehát egy kógens korlát az öröklési jog diszpozitív rendszerében. (Mindazonáltal a kitagadás mégis eltérést enged a kógencia alól.) Alapjogvédelmi (t.i. az örökhagyó emberi méltósága) funkcióval is rendelkezik, jóllehet nem az emberi jogi eszme, hanem már jóval korábban a civiljogi dogmatika szerves fejlődése érlelte ki.

VI. Egyes speciális szabályok (a házastárs öröklése, az ági öröklés és az utóörökös)

A törvényes öröklés talán legjelentősebb változása a házastárs öröklése. Amennyiben a házastárs *leszármazó mellett* örököl (a korábbi szabálytól különbözően) holtig tartó haszonélvezeti jog illeti meg, azonban az kizárólag az örökhagyóval közösen lakott lakáson és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon. Továbbá állagörökös – egy gyermekrész erejéig – a hagyaték többi részében.⁴⁸ „Ha viszont *leszármazó nincs* (vagy nem örökölhet) és a házastárs az örökhagyó szülei mellett örököl, megszerzi ugyanúgy az örökhagyóval közösen lakott lakást és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakat [Ptk. 7:60. § (1) bekezdés]; ezen felül a fennmaradó hagyaték felét örökli [Ptk. 7:60. § (2) bekezdés].”⁴⁹ A házastárs – a jövőre nézve – bármikor igényelheti a haszonélvezeti jog megváltását.⁵⁰

Nem örökölhet az örökhagyó házastársa, ha az öröklés megnyílásakor a házastársak

⁴⁴ Ha az örökhagyó a kitagadást nem a szükséges végintézkedési formában tette meg, vagy pedig az adott kitagadást tartalmazó végintézkedés érvénytelen. Ld. Sóth Lászlóné: Öröklés a családban, HVG-Orac, Budapest, 2005, 286. o.

⁴⁵ Összehasonlításként ki kell emelnünk, hogy az 1959. évi IV. törvény Ptk. 665. § (1) bekezdése értelmében kötelesrész címén a leszármazót és a szülőt annak fele illette meg, mint ami neki – a kötelesrész alapja szerint számítva – mint törvényes örökösnek jutna. A kötelesrész ideális mértékéről megoszlik a szakirodalom véleménye. Már a „rég Magyar jogban” is többször felvetődött a kötelesrész mértékének egynegyedre történő csökkentése. Ld. Mázi András: A kötelesrész megjelenése a magyar magánjog rendszerében, Doktori értekezés, Pécs, PTE-ÁJK, 2009, különösen 72. o.

⁴⁶ Ptk. 7:82. § [A kötelesrész mértéke]

⁴⁷ A túlélő házastárs öröklési jogára nézve a régebbi irodalomból ld. Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intéstitúciói. 8. átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, 2003, 622. o. Az erős római jogi hagyományok miatt a túlélő házastárs öröklésének teljes kizárása nagyon ritka volt, Dél-Afrikában tudunk rá példát mutatni. Ld. Hamza Gábor: A dél-afrikai magánjog és a római jogi hagyomány. In Acta ELTE, tom. XLVII, ann. 2010, 15. o.

⁴⁸ Ptk. 7:58. § (1) bekezdés

⁴⁹ Ez utóbbi esetben a hagyaték másik felét az örökhagyó szülei fejenként egyenlő arányban örökölik. Ld. Orosz Árpád: Változások az öröklési jogban. In Jegyző és közigazgatás, 2013/6., 24. o.

⁵⁰ További kapcsolódó részletszabályok, hogy a haszonélvezeti jog megváltásának a házastárs és a leszármazó méltányos érdekeinek figyelembevételével kell történnie. A megváltásra kerülő vagyomból a házastársat – természetben vagy pénzben – egy gyermekrész illeti meg. Ha leszármazó nincs vagy nem örökölhet, az örökhagyó házastársa örökli az örökhagyóval közösen lakott lakást és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakat. A további (tehát nem a közösen lakott) hagyaték felét az örökhagyó házastársa örökli, másik felét az örökhagyó szülei örökölik fejenként egyenlő arányban. Az öröklésből kiesett szülő helyén a másik szülő és az örökhagyó házastársa örökli fejenként egyenlő arányban. Amennyiben leszármazó és szülő nincs vagy nem örökölhet, az örökhagyó házastársa egyedül örököl. Ha leszármazó és házastárs nincs vagy nem örökölhet, az örökhagyó szülői örökölnék fejenként egyenlő részben. Az öröklésből kiesett szülő helyén ennek leszármazói örökölnék olyan módon, mint a gyermek helyén annak leszármazói. Ha a kiesett szülőnek leszármazója nincs vagy nem örökölhet, egyedül a másik szülő vagy annak leszármazói örökölnék. (Ptk. 7:59. §-7:63. §)

között életközösség nem állott fenn, és az eset körülményeiből nyilvánvaló, hogy az életközösség visszaállítására nem volt kilátás. Az örökgyógy házastársának az öröklésből való kiesésére az hivatkozhat, aki a kiesés folytán maga örökölné, vagy a végintézkedéssel reá rótt kötelezettségtől vagy más tehertől mentesülne.⁵¹

Felfigyelhetünk arra a tendenciára, hogy megnövekedtek átlagéletkorok az elmúlt évtizedekben Európában. Ez elvi szinten elnyújthatja az érdekkellentétet és konfliktusokat az állagörökösök és a haszonélvező házastárs között. Különösen azokban a helyzetekben eklatáns ez, ha az állagörökös leszármazók az örökgyógy korábbi házasságából származnak. A fentiek következtében egyre több állam joga állagörökösnek tekinti az özvegyet. Ezen jogrendszerek közé tartozik – immár a magyar mellett – az olasz jog is.⁵²

Az ún. „ági öröklés” a magyar jog sajátossága, amely a magyar alkotmánytörténetből ismert ősiségből megmaradt jogintézmény.⁵³ A szülő örököli azokat a vagyontárgyakat, amelyek róla vagy felmenőjéről hárultak az örökgyóra. A kieső szülő helyén az ő leszármazói örökölné a törvényes öröklés általános szabályai szerint. Ha mind az ági vagyontárgy öröklésére jogosult szülő, mind annak leszármazója kiesett⁵⁴, a nagyszülő; ha ő is kiesett, az örökgyógy távolabbi felmenője örököli azt a vagyontárgyat, amely róla vagy felmenőjéről hárult az örökgyóra. Ha ági örökös nincs, az ági vagyontárgy az örökgyógy egyéb vagyonával esik egy tekintet alá.⁵⁵

Érvénytelen az örökgyógy olyan végrendeleti intézkedése, amely szerint az örökségben vagy annak egy részében valamely eseménytől vagy időponttól kezdve az addigi örökösöt más személy váltja fel.⁵⁶ Az elsősorban nevezett örökös halála esetére történt örökösnevezés helyettes örökös nevezéseként érvényesül, ha annak feltételei fennállnak.

Az utóörökös nevezés általános tilalmához képest az új Ptk. lex specialist teremtett.⁵⁷ Az örökgyógy érvényesen nevezhet utóörökösöt az elsősorban örökösnek nevezett leszármazójára háramlott hagyatékára arra az esetre, ha a leszármazó a hagyaték megnyílásakor nem rendelkezik végrendelezési képességgel, és meghal anélkül, hogy ezt a képességét megszerezte volna. Utóörökös nevezése az elsősorban örökösnek nevezett leszármazónak a cselekvőképességi szabályok korlátai közötti rendelkezési jogát nem érinti.⁵⁸

⁵¹ 7:62. § [Házastárs kiesése a törvényes öröklésből]

⁵² A vonatkozó olasz törvényt 1975-ben reformálták meg. Ld. Vékás Lajos: *Eltérő anyagi öröklési jogok az egységes európai nemzetközi magánjog hátterében*. In Magyar Jog 2019/6., 330. o.

⁵³ Homoki-Nagy Mária: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*. JATE Press, Szeged, 2010, 106. o.

⁵⁴ Az 1959. évi IV. törvény tartalmában szinte megegyező volt, csak a „kiesett” lett dogmatikailag pontosabb megfogalmazás a „nincs” helyett. A régi Ptk. 612. § (1) bekezdése értelmében a szülő örököli azokat a vagyontárgyakat, amelyek róla vagy felmenőjéről hárultak az örökgyóra. A kieső szülő helyén leszármazói a törvényes öröklés általános szabályai szerint örökölné. Ha sem az ági vagyontárgyak öröklésére jogosult szülő, sem szülői leszármazó nincs, a nagyszülő, ha nagyszülő nincs, az örökgyógy távolabbi felmenője örököli azt a vagyontárgyat, amely róla vagy felmenőjéről hárult az örökgyóra

⁵⁵ Ptk. 7:68. § [Ági örökösök]

⁵⁶ Az alábbiakról ld. Ptk. 7:28. § [Utóörökös nevezése]

⁵⁷ Ez az ún. „maradék-utóöröklés”. Ld. Vékás Lajos: *Parerga, HVG-Orac*, Budapest, 2008, 310-311. o. Tovább kimondja az előbbi § szakasz, hogy az örökgyógy érvényesen nevezhet utóörökösöt az elsősorban örökösnek nevezett házastársa halála esetére a házastársra háramlott hagyatékra. Utóörökös nevezése a házastárs visszerhes rendelkezési jogát és a szokásos mértékű ajándéknál nem nagyobb értékre vonatkozó ingyenes adományozási jogát nem érinti.

⁵⁸ Figyelemre méltó, hogy az utóörökös mivoltának a trust intézményével is fennáll összefüggése. A common law-ban a vagyonmegkötés maximális időtartama sokáig a trust létesítésekor élő bármely élő személy élete végétől számított 21 év volt. ezt a határidőt 2009-ben 125 évre emelték fel. Ld. Sándor István: *Észrevételek a bizalmi vagyonkezelési jogviszony időtartamának korlátozásához*. In Lamm Vanda – Sajó András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás*. Orac, Budapest, 2019, 262-263. o.

VII. A „favor testamenti”

A „favor testamenti” az öröklési jog több évezredes értelmezési vezérelve, jogági alapelve. Ki kell emelnünk, hogy a hazai bírói gyakorlat szerint az örökhagyó akaratának minél teljesebb figyelembevétele csak az alakilag aggálytan végrendeletek tekintetében alkalmazható. Tehát pont az apró formai hibák kiküszöbölésére, amire a legtöbbször próbálnák a gyakorlatban segítségül hívni, nem vehető figyelembe a favor testamenti.⁵⁹ Álláspontom szerint ez nagyon aggályos, mert ezen esetben tartalmatlanná, kiüresedetté válik ez az ősi jogelv. Hiszen eleve az örökhagyó akarata szerint kell eljárni. Kinek másnak az akarata, jogi érdeke lenne a releváns? A végrendeleti örökösé? Az örökhagyóéval szemben aligha. Vita pont akkor támad a legtöbbször, ha több végrendeleti örökös lép fel igényével. Vagy a törvényes örökös érdekével szemben van primátusa az örökhagyónak? Ez pedig evidencia, a végrendeleti öröklésnek ugyanis – a fentebb írtak szerint – elsődlegessége van a törvényes örökléssel szemben. Ezen rövid indirekt bizonyítással belátható, hogy akkor lenne létjoga a „favor testamenti” módszerének, ha az örökhagyó akaratának bizonyítható megléte felülírhatná az apró technikai hibákat. Az öröklési jog formai előírásai ugyanis olyan garanciák, amelyek jelentősége pont az, hogy garantáltan igazolják a végrendelkező akaratát. (Természetesen e sorok írója szerint sem lehet eltekinteni a formai feltételek meglététől, a tanulmányban is foglalt alapjogsértő esetek kivételével.)⁶⁰

Az ügyvédi gyakorlat ismeri a „videóvégrendelet” lehetőségét. Hozzá kell tennünk azonban, hogy ez nem egy külön végrendeleti forma, hanem egy többlet-bizonyítási eszköz az írásbeli végrendelet hitelességéről, vagy pedig a szóbeli magánvégrendelet bizonyítéka. Természetesen igen hasznos lehet, de számos (pl. adatvédelmi) megválaszolandó problémát felvet, így igényli az érintettek beleegyezését a rögzítéshez. Szabályos megvalósítás esetén ez lehet a „favor testamenti” alkalmazásának egyik legekleatásabb manifesztációja.

VIII. Kivételek

A családi vállalkozások sajátos tulajdoni formát jelentenek, gyakran már a későbbi örökhagyó életében megtörténik a tulajdonosi jogok egy részének átadása. Az öröklés tekintetében pedig - épp a sajátos tulajdoni viszonyok miatt - a végrendeleti öröklés a tipikus a törvényes öröklés helyett. Ezért meg kell jegyeznünk, hogy a hagyományos öröklési jogi jogintézmények önmagukban nem oldják meg a generációváltással kapcsolatos problémákat, mert később jogvitát szülhetnek a túlélők között (pl. végrendelet megtámadása, kötelekrészel kapcsolatos igények stb.).⁶¹ Ki kell emelnünk, hogy a biztosítások kedvezményezettje eltérő személy is lehet az örökös, tovább bankszámla és értékpapírszámla halál esetére szóló kedvezményezettje is.

Az öröklési jog még számos kiskaput, joghézagot rejt magában. Éppen ezért igen nagy a gyakorlati jelentősége annak, hogy aki ilyenekkel szembesül, az forduljon hozzáértő

⁵⁹ Az erről szóló gazdag szakirodalomból csak példálózó jelleggel ld. Leszkoven László: Gondolatok a végrendelet aláírásának módjáról. In Közjegyzők Közlönye, 2012/1., különösen 7. o.

⁶⁰ A „favor testamenti” rendkívül bölcs értelmezését említi Földi András a „negatív” fikció jogintézménye kapcsán. „A fikció célja ez esetben a végrendelet megmentése az érvénytelenségtől, vagyis a favor testamenti érvényre juttatása az érvénytelenséget okozó tények jóindulatú félretétele útján.” Ld. Földi András: Szélgjegyzetek a vélelmekről és a fikciókról, In a Jogtudományi Intézet blogoldala, <https://jog.tk.hu/blog/2020/06/szeljegyzetek-a-velelmekrol-es-a-fikciokrol>, letöltés dátuma: 2025. 05. 04.

⁶¹ Arató Balázs: A családi vállalkozások jellegmegóvásának garanciái – bevált gyakorlatok Nyugat-Európában, különös tekintettel Ausztriára. In Gazdaság és jog 2023/7-8., 8-17. o., ill. Arató Balázs – Csákné Filep Judit – Radácsi László: A családi vállalkozások jogi környezete. In JURA, 2020/4., 5-28. o., ill. Arató Balázs: Családi vállalkozások; családi alkotmány és generációváltás. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2023, 241. o.

ügyvédhez. A gyakorlati jelentőség mellett viszont tudományosan is rendkívül érdekes, hogy a konkrét esetekben ezeket a joghézagokat a valódi alkotmányjogi panasz orvosolhatja.

Irodalomjegyzék

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

3/2013. (II. 14.) AB határozat

3135/2021. (IV. 22.) AB határozat

3320/2014. (XI. 28.) AB határozat

35/1994. (VI. 24.) AB határozat

Arató Balázs – Filep Judit – Radácsi László: A családi vállalkozások jogi környezete. In *JURA*, 2020/4., 5-28. o.

Arató Balázs: A családi vállalkozások jellegmegóvásának garanciái – bevált gyakorlatok Nyugat-Európában, különös tekintettel Ausztriára. In *Gazdaság és Jog*, 2023/7-8., 8-17. o.

Arató Balázs: Családi vállalkozások; családi alkotmány és generációváltás. Patrocinium kiadó, Budapest, 2023, 241. o.

BH 2022. 260.

Bódi Stefánia: A jogállameszme francia felfogása. In *Jogelméleti szemle*, 2024/4. <https://doi.org/10.59558/jesz.2024.4.6>

Boóc Ádám: Időszerű problémák öröklési jogunkban, kitekintéssel az európai öröklési rendelet egyes kérdéseire. In Bodzási Balázs (szerk.): *Jogászegyleti értekezések*, Budapest, MJE, 2024. <https://doi.org/10.61382/MJE-Ertekezesek.2024.Booc.83>

Boóc Ádám: Öröklési jogunk néhány aktuális kérdése. In *Közjegyzők Közlönye*, 2024/2.

Burián László – Kecskés László-Vörös Imre: *Magyar Nemzetközi Kollíziós Magánjog*. Logod Bt., Budapest, 1999.

Cservák Csaba: *Az ombudsmantól az alkotmánybíróságig – az alapvető jogok védelmének rendszere*. Licium-Art, Debrecen, 2013.

Drinóczi Tímea: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007.

Dúl János: *A társasági jog és az öröklési jog kapcsolódási pontjai osztrák jogi fragmentumokkal*. PhD értekezés Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, 2018.

Farkas György Tamás: Az alkotmányjogi panasz befogadhatósága, különös tekintettel az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésre. In KRE-DIt, 2020/2., 1-35. o.

Földi András: Széljegyzetek a vélelmekről és a fikciókról. In a Jogtudományi Intézet blogoldala, <https://jog.tk.hu/blog/2020/06/szeljegyzetek-a-velelmekrol-es-a-fikciokrol>, letöltés dátuma: 2025. 05. 04.

Földi András–Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. 8. átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, 2003.

Hamza Gábor: A dél-afrikai magánjog és a római jogi hagyomány. In Acta ELTE, tom. XLVII, ann. 2010.

Hamza Gábor: A magánjog fejlődése és a magánjogi (polgári jogi és kereskedelmi jogi) kodifikáció újabb tendenciái és az állami szuverenitás Azerbajdzsánban. In Jogelméleti Szemle, 2019/1. <https://doi.org/10.59558/jesz.2019.1.186>

Homoki-Nagy Mária: A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig. JATE Press, Szeged, 2010.

Jakab Éva: Iustitia mérlege – Polgárok és peregrinusok a helytartó bírói fóruma előtt. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2020.

Juhász Imre: A joghatósági közösségi szabályozásának további egységesítése – a 664/2009/EK rendelet margójára. In Európai Jog, 2009/6.

Kecskés László: Öröklési és családjogi kérdések a magyar nemzetközi magánjogban. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2002.

Küpper, Herbert: A jogállam követelményei az Európai Unióban és Magyarországon. Alaptörvény. In JURA, 2011/2., 93-107. o.

Lajos Edina: Jogértelmezés és erkölcs. In KRE-DIt, 2022/2., 1-5. o.

Lajos Edina jog és erkölcs összefüggésének alapjai. In KRE-DIt, 2023/1., 1-6. o.

Lajos Edina: Az alkotmányjogi panasz morális vonatkozásairól. In KRE-DIt, 2024/1., 139-149. o.

Lenkovich Barnabás: A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege. In Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/3. 19-24. o.

Leszkoven László: Gondolatok a végrendelet aláírásának módjáról. In Közjegyzők Közlönye, 2012/1.

Magyarország Alaptörvénye

Mázi András: A kötelesrész megjelenése a magyar magánjog rendszerében. Doktori értekezés, Pécs, PTE-ÁJK, 2009.

Miskolczi-Bodnár Péter: Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata. In Polgári Szemle, 2015/4-6,

27-33. o.

Nagy Csongor István: A magánautonómia jogpolitikai indokai a nemzetközi család-és öröklési jogban. In Szabó Sarolta (szerk.): *Bonas iuris margaritas quaerens*, Budapest, Pázmány Press, 2015.

Nagy Csongor István: Az EU nemzetközi magánjogának család- és öröklési jogi szabályai a magyar bíróságok gyakorlatában. In *Családi Jog*, 2022/3.

Nochta Tibor: A velünk élő polgári jog. In *JURA*, 2015/2., 292-294. o.

Orosz Árpád: Még egyszer a tanú aláírásáról, ezúttal az öröklési szerződések körében. In *Közjegyzők Közlönye*, 2014/3., 35-40. o.

Orosz Árpád: Változások az öröklési jogban. In *Jegyző és közigazgatás*, 2013/6.

Osztovits András: A hagyatéki eljárás új szabályairól. In *Ügyvédek Lapja* 2010/5., 24-28. o.

Papp Tekla (szerk.): *Atipikus szerződések*. Opten Kft., Budapest, 2015.

Pokol Béla: Jegyzetek az erkölcs és a morál szerepéről a modern társadalmakban. In *Jogelméleti szemle*, 2005/3, 1-13. o.

Sándor István: Észrevételek a bizalmi vagyonkezelési jogviszony időtartamának korlátozásához. In Lamm Vanda – Sajó András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás*. Orac, Budapest, 2019.

Sóth Lászlóné: *A végintézkedések*. HVG-Orac, Budapest, 2001.

Sóth Lászlóné: *Öröklés a családban*. HVG-Orac, Budapest, 2005.

Szalma József: Az osztrák öröklési jogról és hatásairól I. In *Magyar Jog*, 2022/7-8.

Téglási András: *A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme*, Doktori értekezés, Szeged, SZTE-ÁJK, 2011.

Tóth J. Zoltán: A jogértelmezéshez használt módszerek a mai magyar felsőbb bírósági gyakorlatban. In *Magyar Jog*, 2012/4., 193-208. o.

Tóth J. Zoltán: Jogértelmezési módszerek a bírói gyakorlatban. In *Jogelméleti Szemle*, 2009/4.

Vékás Lajos: *Eltérő anyagi öröklési jogok az egységes európai nemzetközi magánjog háttérében*. In *Magyar Jog* 2019/6.

Vékás Lajos: *Parerga*. HVG-Orac, Budapest, 2008.